

CÂTEVA DOCUMENTE PRIVIND COMITATUL TORONTAL ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XV-LEA

Adrian Magina *

Cuvinte cheie: Regatul Ungar, comitatul Torontal, secolul XV, documente
Keywords: Hungarian Kingdom, Torontal County, 15th century, documents

Situat în teritoriul de câmpie dintre Tisa Dunăre și Mureș, comitatul Torontal, a fost una dintre cele câteva unități administrative medievale ale regatului ungar corespunzătoare actualului spațiu bănățean. Deși a intrat de timpuriu de atenția scrisului istoric, dedicându-se una din primele monografii comitatense din Ungaria¹, Torontalul a rămas în bună măsură un comitat anonim care nu a participat în mod deosebit la marea istorie a regatului. Tocmai din acest motiv nu a suscitat vreun interes deosebit în istoriografia modernă sau contemporană². Faptul se datorează și penuriei de surse căci foarte puține documente medievale au supraviețuit vicitudinilor prin care a trecut teritoriul. Nu mi-am propus o istorie a comitatului în prima jumătate a secolului al XV-lea ci doar punctarea unor aspecte, situație posibilă prin apelul la o serie de izvoare inedite. Cele câteva documente din anexă nu construiesc o imagine unitară sau o continuitate istorică ci redau diverse problematici care vor fi utile pentru cei care sunt interesați de abordarea istoriei comitatului în ansamblu.

* Muzeul Banatului Montan Reșița, b-dul Republicii, nr. 10, e-mail: adimagina@gmail.com.

¹ Bárány Agoston, *Torontál vármegye hajdana* (în continuare Bárány, *Torontál*), Buda, 1845.

² Cu excepția câtorva abordări, învechite la rîndul lor: Szentkláray Jenő, *A becskerekű vár, în Értekezések a történeti tudományok köréből*, Budapest, 1886 sau monografia *Torontál vármegye* coordonată de către Borovszky Samu în colecția *Magyarország vármegyéi és városai*, Budapest, f.a.

Teritoriu marginal, aflat în spațiul de frontieră al regatului medieval ungar, comitatul Torontal începe să fie menționat în acte odată cu anul 1307³, mult timp după formarea celorlalte comitate bănățene. Cel mai probabil apariția acestei unități administrativ-teritoriale se încadrează în tiparul anterior folosit de către regalitatea maghiară în cazul spațiului de la sud de Mureș, și anume împărțirea vastelor comitate, create inițial, în teritorii administrative mai mici⁴. Mai exact formarea Torontalului trebuie legată de comitatul Keve, din care, cel mai probabil, s-a desprins. Supoziția pare să fie confirmată de faptul că inițial adunările comitatense ale celor două unități administrative s-au desfășurat în comun⁵ deși nu știm rațiunea care a determinat respectiva fracționare a teritoriului. Posibil ca o parte a zonei sudice a comitatului Cenad să fi fost inclusă în noua unitate administrativă pentru că Torontalul se afla situat exact între Cenad la nord și Keve la sud. Indiferent de rațiunile care au condus la constituirea sa era un comitat redus ca întindere. Conscriptorii papali găsesc aici în jur de 20 parohii catolice⁶ fără să știm exact ce procent reprezentau aceste localități din numărul total de așezări. Geografia istorică a secolului al XIX a consemnat pentru epoca Huniazilor un număr total de 52 de localități rurale, 4 târguri și o cetate, ceea ce făcea din Torontal unul dintre cele mai mici comitate ale Ungariei medievale⁷. Referințele despre funcționarea sa administrativă sunt destul de sumare pentru secolul al XIV-lea. Există unele mărturii că structura sa era deja funcțională în jurul anilor 1340-1350, când sunt menționați, fără a fi nominalizați, *iudices nobilium, iuratique assessores ac universi nobiles dicti comitatus de Torontal*⁸.

³ *Anjou-kori oklevéltár*, II (1306-1310), ed. Kristó Gyula, Budapest-Szeged, 1992, p. 101.

⁴ Zoltán Iusztin, *Pătrunderea stăpânirii maghiare în Banat. Contribuții la apariția instituțiilor de tip occidental*, în *Banatica*, 21, 2011, p. 11-34.

⁵ *universitati nobilium de Kewe, et Torontal feria secunda proxima ante festum decollationis B. Ioannis Baptistae prope villam Olnas celebrate* (1347), Fejér Georgius, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, IX/1, Buda, 1833, p. 553 (în continuare CD); *congregacione nostra generali universitati nobilium de Kewe et de Torontal comitatum, feria secunda videlicet in festo divisionis apostolorum prope villam Behekerek celebrata* (1364), Hazai okmánytár. *Codex diplomaticus patrius*, ed. Ipolyi Arnold, Nagy Imre, Véghely Dezső, VII, Budapest, 1880, p. 411.

⁶ *Monumenta Vaticana Hungariae*, I/1, Budapest, 1887, p. 153, 155, 158.

⁷ Csánki Dezső, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, II, Budapest, 1894, p. 124-130.

⁸ CD, IX/1, p. 554.

Informații mai consistente provin în secolul al XV-lea, fără să avem de-a face cu acea explozie documentară vizibilă în cazul comitatului Timiș ori Caraș. Din cauza amenințării otomane, în primii ani ai secolului, comitatele bănățene au fost puse sub controlul lui Pipo de Ozora⁹, mai puțin Torontalul care a rămas în afara ariei sale de jurisdicție. Este exact perioada când actele epocii încep să menționeze nominal titularii funcțiilor comitatense. Primii cunoscuți, în anul 1405, au fost George fiul lui Petru și Mathias zis Zaz, vicecomiți de Beche¹⁰. Consemnarea reprezentanților comitatensi drept „comiți de Beche” nu este singulară fiind întâlnită și în cazul unui document din jurul anului 1430¹¹. Este evident că titulatura respectivă acoperea la nivel terminologic pe oficialii desemnați Torontalului prin apelul la locul de reședință, și anume cetatea Beche (Novi Becej) care era centrul de comitat. Începând cu anul 1411 zona ajunge pe mâna despotului sârb Stefan Lazarević, iar după moartea acestuia trece la ruda sa despotul George Branković, care devine astfel comite de Torontal, funcție păstrată cu intermitențe până la moartea sa în 1456¹².

În acest cadru politic și instituțional, de la începutul secolului al XV-lea și până la mijlocul său, se plasează și documentele de mai jos, în intervalul cronologic 1406-1448. Am ales perioada aceasta pentru că este destul de puțin studiată în istoriografia românească sau maghiară¹³. În plus, cu o singură excepție, este pentru prima dată când toate documentele de mai jos sunt publicate integral. Un alt argument în favoarea editării lor o constituie faptul că, în afara uneia singure, toate actele de față s-au păstrat în fondul documentar al familiei Himfy ajuns în arhiva familiei Kállay și, în mare, surprind aceleași tip de problematici. Dintre cele 17 documente 4 provin din mediul ecleziastic al Capitulului și Prepoziturii bisericii din

⁹ *Zsigmond-kori oklevéltár*, II/1, ed. Mályusz Elemér, Budapest, 1958, nr. 4071; 4155; 4188: *Themesiensis, Chanadiesis, Aradiensis, de Crasso et de Keve comes* (în continuare *ZsO*).

¹⁰ *Ibidem*, nr. 4155.

¹¹ Anexa VII.

¹² Pesty Frigyes, *Bránkovics György rácz despota birtokviszonyai Magyarországbán és a rácz despota czim*, în *Értekezések a történeti tudományok köréből*, Budapest, 1877, p. 19–27; Engel Pál, *Magyarország világi archontológiája 1301-1457*, I, p. 210.

¹³ Singura contribuție în istoriografia românească îi aparține lui Costin Feneșan, *Oameni și locuri din câmpia de apus a Banatului în secolul al XV-lea*, în *Anuar. Institutul de cultură al Românilor din Voivodina*, 2010, p. 58-71. Istoriografia maghiară contemporană nu a arătat vreun interes pentru istoria arealului respectiv în Evul mediu.

Cenad, câte unul de la autoritățile comitatului Cenad, de la banul de Severin și din mediul privat iar 10 sunt emise de către oficialii comitatului Torontal. Cinci dintre ele sunt scrise în centrul de comitat de la Beche, 4 la Arača și unul de la Becicherecul Mare (Zrenjanin), posibilă indicație a transferării sediului de comitat de la Beche către Arača, cândva în deceniul al cincilea al secolului al XV-lea¹⁴. Nu știm exact ce a determinat transferul centrului de putere dintr-o parte în alta, probabil evenimentele politice și militare din acea perioadă pentru că, începând cu 1440, cetatea Beche și domeniul său de 7 localități, au fost integrate în sistemul de apărare a frontierelor sudice ale regatului fiind date ca honor lui Matko de Tallovac care a trimis acolo dregătorii proprii¹⁵.

Revenind la documente, ele surprind o serie de realități circumscrise micului comitat bănățean, în general conflicte internobiliare între familiile reprezentative ale locului. Din păcate sunt sumare fiind doar părți dispartate ale diverselor procese purtate de membrii elitei locale astfel că în mai multe cazuri nu știm cum a început conflictul ori cum s-a finalizat. Pricinile sunt de obicei mărunte dar au fost consemnate și situații mai grave. Se remarcă îndeosebi familiile Himfy, ramura stabilită la Beodra și Chep de Ghertenış, care încă din secolului al XIV-lea, deținea la rândul-i o parte din aceeași posesiune. De aceea nouă dintre acte fac într-o formă sau alta referire la moșia și așezarea Beodra (Novo Mileševo). În afara celor două familii menționate anterior mai este surprinsă implicarea în conflicte a nobililor Geke (Gyuka) de la *Bikać* și ulterior, spre mijlocul veacului, a lui Ladislau Hagymasy de Beregsău. Deși atotputernic în comitat despotul Branković nu apare prea des în conflictele amintite, cel puțin în aceste documente¹⁶. Doar o singură dată și atunci în calitate de păgubit căci iobagilor săi din *Echechyda* le-au fost arate niște pământuri de către supușii văduvei lui Emeric Himfy¹⁷. Pare o situație destul de obișnuită, de încălcări a diverselor posesiuni nobiliare. Oficialii comitatului intervin și îi cer văduvei să solu-

¹⁴ Între 1444 și anul 1451, de când provine ultimul document emis de către autoritățile comitatense ale Torontalului, toate actele sunt scrise în *Arača*– Anexele XV-XVII; Bárány, *Torontál. Oklevelek*, p. 4; Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai levéltár (Dl.) nr. 55491.

¹⁵ Anexa XII.

¹⁶ În 1433 el se afla implicat într-o cauză de răpire a unor iobagi de pe moșiile lui Ladislau Hagymasy. Vezi Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 58-59.

¹⁷ Anexa VIII.

ționeze problema. Dar intervenția nu se reduce la atât căci vicecomitele îi cere nobilei doamne să permită trecerea liberă a negustorilor și comercianților, semn că la un moment dat reprezentanta familiei Himfy interzisese accesul acestora pe drumurile de pe domeniul ei, fapt în măsură să le perturbe activitatea. Un alt aspect important al economiei domeniiale era dat de exploatarea resurselor piscicole. O confirmă conflictul între frații Iacob și George zis Ravaz cu cei din familia lui Benedict zis Geke. Nu cunoaștem din ce motiv, ultimii, au năruit heleșteul făcut de cei doi frați, poate din cauza disputei asupra terenului pe care era construit sau pur și simplu din invidie¹⁸. Cu toate că avem doar un singur document, care aduce în prim plan problema amenajărilor piscicole, trebuie să ne închipuim că erau suficient de numeroase, mai ales într-o zonă joasă de câmpie brăzdată de o serie de râuri importante. Dispute de acest tip nu erau deloc singulare și, în funcție de mărimea pagubei, puteau duce către procese complicate cu participarea a zeci de martori¹⁹.

Reprezentanții familiei Chep, ori familiarii lor, s-au dovedit a fi printre cei mai agresivi membri ai elitei în raport cu vecinii lor. Nu mai puțin de 8 dispute, unele dintre acestea destul de grave, stau mărturie tendințelor conflictuale ale familiei. Cum era de așteptat, la niște nobili de rangul lor, în justiție s-au folosit de serviciile lui Benedict de Bochar, în special ca reprezentant legal al Caterinei, văduva lui Iacob Chep. Dacă interdicția de a ocupa un anume pământ, impusă de către această doamnă mai multor nobili, sau cea de a ține cai de călărie în insula Beodra, îndreptată împotriva lui Ștefan²⁰, pot fi considerate minore, mult mai gravă este fapta consemnată în actul din 27 ianuarie 1421. Oficialii comitatului consemnau atunci că doi locuitori din Zemun au fost jefuiți de 200 de monede noi de către un familiar al văduvei lui Iacob Chep, faptul petrecându-se cu acordul respectivei doamne. Pentru ca făptuitorii să se poată se disculpa comitatul a hotărât stabilirea unui termen la care să vină și să depună

¹⁸ Anexa I.

¹⁹ A se vedea în acest sens procesul între canonicii bisericii Sf. Mântuitor din Cenad și familiarii familiei Csáky, Juhász Kálmán, *Die Stifte der Tschanager Diözese im Mittelalter. Ein Beitrag zur Frühgeschichte und Kulturgeschichte des Banats*, Münster, 1927, p. 268-269.

²⁰ Anexele II-III. Ștefan cel mai probabil este membru al familiei Chep, identic cu personajul care în 1433 vindea, împreună cu fratele său Mihail, părțile de posesiune deținute în Beodra, în favoarea văduvei Anna Himfy – Dl. 54831.

jurământ²¹. Văduva Chep s-a arătat destul de fermă și cu cei apropiați căci, din cauza diverselor răutăți făcute atât nobililor cât și persoanelor nenobile, a găsit de cuvânt să interzică viitorului soț să mai intre pe posesiunile sale de la Bikač și Beodra²². Faptele lui Emeric, căci așa se numea logodnicul, trebuie să fi fost deosebit de grave din moment ce s-a ajuns la acest subterfugiu legal. E de înțeles că după luarea de poziție a doamnei căsătoria nu a mai avut loc, dovadă că în actele următoare este menționată tot cu vechiul statut de văduvă, necăsătorită. Atitudinea dură adoptată de către Caterina Chep, și posibil o serie de fapte reprobabile, au determinat reacția bisericii care, la o dată neprecizată, a aruncat interdictul ecleziastic asupra părților de posesiune deținute de ea în Beodra. El a fost ridicat la începutul anului 1438 când Petru, prepozitul bisericii din Cenad, anunța pe decimatorul său din comitatele Torontal și Keve că este permisă administrarea sacramentelor pe numita moșie și cerea ca văduva să fie scutită de jumătate din decima datorată²³. Deși văduvă peste 20 de ani, Caterina a știut să își conserve patrimoniul deținut în Beodra, decedând probabil pe la mijlocul veacului²⁴.

Așa cum menționam anterior, în deceniul al 4-lea al secolului XV, un nou personaj intră în atenția izvoarelor documentare. Este vorba de Ladislau Hagymasy de Beregsău care anterior își constituise în comitat un domeniu constând din așezările *Galad, Wamhalom, Hegyes și Hollos*²⁵. Pe el îl găsim implicat într-o serie de pricini mai ales cu cei din familia Himfy de Beodra. Două dintre ele provin din anul 1442. În primul caz collectorul taxelor din *Wamhalom*, familiar al lui Ladislau, l-a capturat pe un iobag al familiilor lui George Himfy și al văduvei Chep împreună cu bunurile sale, adică două care încărcate și 8 boi²⁶. Dincolo de faptul că un iobag era suficient de bogat pentru a deține un număr impresionant de boi și carele aferente, documentul aduce indicii despre drumurile medievale bănățene și

²¹ Anexa V.

²² Anexa IV.

²³ Anexa X.

²⁴ În 1418-1419 apare ca soție a lui Iacob Chep (Pesty Frigyes, *Krassó vármegye története*, III, Budapeșt, 1882, p. 283-284; Anexa II), pentru ca în anul următor să fie menționată în postura de văduvă a acestuia (Anexa III). Ultimul act care o menționează provine din anul 1442 (Anexa XIII).

²⁵ Costin Feneșan, *op. cit.*, passim.

²⁶ Anexa XIII.

modalitatea de a eluda taxele prin folosirea unor rute ocolitoare. În acest context reprezentantul nobilului de Beregsău a fost îndreptățit să acționeze pentru că stăpânul său era prejudiciat. La doar o lună după fapta de mai sus oamenii familiei Hagymasy s-au aflat în postura de agresori punându-l pe Ladislau în situația de a se împăca cu George Himfy pentru că familiarii săi au prădat bunurile voievodului Luca din Beodra, iobag al familiei Himfy²⁷. Conflictul dintre cele două familii nu s-a aplanat în urma cazurilor de mai sus. Câțiva ani mai târziu, în 1448, Ladislau Hagymasy și George Himfy se aflau din nou în fața autorităților pe motiv că atunci când adunau paie, în câmpul dintre hotarele posesiunii Beodra, iobagii familiei Himfy au fost atacați de trimișii lui Ladislau care le-au luat un car în valoare de 5 florini de aur²⁸.

Toate aspectele de mai sus se încadrează într-un sistem de relații sociale și interumane destul de bine coagulat. Raptul, încălcările de proprietate și disputele au fost ceva obișnuit în societatea medievală. Cele mai multe cazuri, ce apar în lumina documentelor, provin din lumea elitară și doar arareori implică categoriile sociale inferioare. De obicei țărani (iobagii) apar în postura de păgubiți, victime colaterale în conflictele dintre potențaii unei anume zone. Documentele prezentate mai sus expun tocmai astfel de situații în care relaționează câteva dintre familiile nobiliare importante ale comitatului Torontal. Cauzele aduse în discuție nu sunt specifice doar arealului respectiv ci reprezintă o constantă la nivelul întregului regat. Este de la sine înțeles că nu doar pământul a fost obiect al disputei ci orice fel de activitate care aducea venituri, de la taxe și vămi la comerț și resurse piscicole. Așa cum am specificat anterior, actele de față, vin să întregească informația despre un comitat mai puțin cunoscut al Ungariei medievale și, de ce nu, să constituie un punct de plecare pentru investigații ulterioare asupra mediului nobiliar ori a cadrului instituțional din comitatele bănățene.

²⁷ Anexa XIV.

²⁸ Anexa XVII.

I

1406, 8 martie, Novi Bečej

Original: Dl. 53275, hârtie sub text urme a 3 peceti aplicate.

Oficialii comitatului Torontal dau de știre că, în urma plângerii lui Iacob și a fratelui său George zis Ravaz, s-a constatat că heleșteul făcut de ei în posesiunea *Bicach* a fost năruit de către Benedict zis Geke, soția sa și fiul Nicolae.

Nos, Sigismundus ac Andreas vicecomites et iudices nobilium comitatus de Thorontal, memorie commendamus per presentes, quod cum nos, ad legitimam petitionem Jacobi cum fratribus suis Georgium, dictum Ravaz, ad infrascriptam inquisitionem faciendam duximus destinandum, qui tandem ad nos reversus retulit, quod ab omnibus, quibus licitum fuisset, diligenter investigando talem de infrascripta scire potuisset veritatem, quod in possessione eiusdem Jacobi ac fratri sui Bicach(kus)¹ vocate, piscinam suam fecissent piscari ac eadem piscinam introfecissent, eadem uxor domina Benedicti dictus Geke, idem Benedictus, solus sua in persona, Nicolaus filius eiudem intrivisset cum potencia sua. Datum in Bechee, feria secunda post festum Gregorii pape, anno Domini M^{mo} quadringentesimo sexto.

1. *kus* scris deasupra. Bikać, azi parte a localității Bašaid, Serbia.

II

1419, 3 iulie, Cenad

Original: Dl. 54098, hârtie, pe verso urme ale pecetii aplicate.

Capitulul bisericii din Cenad dă de știre că doamna Caterina, soția lui Iacob Chep și Mihail fiul lui Andrei Chep de Ghertenış, au interzis lui Ștefan, fiul lui George de Ikerhalom, Petru Zalay, soțiilor lor, văduvei Elena și lui Ladislau fiul lui Benedict de Rudna să ocupe cele 55 de iugăre regale pe care ei le-au dat anterior respectivilor în posesiunea Beodra.

Nos, Capitulum ecclesie Chanadiensis, memorie commendamus, quod nobilis domina Katherina vocata, consors Jacobi Cheph et Michael, filius Andree similiter Cheph dicti de Gyerthanus, coram nobis personaliter constituti, Stephanum filium Georgii de Ikwthalom ac Petrum Zalay de

Zakadag et nobiles dominas consortes eorundem, necnon Elenam relictam et Ladislaum, filium Benedicti de Ruda, ab occupatione porcionum eorum possessionariorum in possessione Boldre¹ in comitatu de Torontal existentium habitarum, ultra porcionem videlicet quinquaginta quinque mensuras regales² ipsis per eosdem datam ac sibi statuifacione et perpetuacione seque quovismodo intromissione in preiudicium eorum factis et fiendis, prohibuerunt contradicendo et interdixerunt coram nobis, harum nostrarum testimonio literarum. Datum secundo die festi visitacionis beate Marie virginis, anno Domini Millesimo quadringentesimo decimo nono.

1. Beodra, azi Novo Mileševo, Serbia.

2. Măsura sau iugărul regal avea 8442,38 m². În total ar fi vorba de o suprafață de circa 46,5 de hectare de teren.

III

1420, mai 13, Novi Bečej

Original: DI. 54121, hârtie sub text 3 peceti aplicate

Regest: ZsO, VII, nr. 1713

Oficialii comitatului Torontal dau de știre că s-a prezentat în fața lor nobilul Benedict de Bochar, ca reprezentant al văduvei lui Iacob Chep, pentru a protesta la faptul că Ștefan a ținut în insula Beodra cai de călărie. Oficialii dau satisfacție lui Benedict interzicând ca pe viitor lui Ștefan și altora să le mai fie permisă păstrarea de animale în insulă.

Nos, Nicolaus, filius Benedicti de Beletinch et Gabriel, filius Pose de Zer, comites de comitatu Thorontal et iudices nobilium de eadem, memorie commendamus, quod veniens nostri in presencia nobilis vir Benedictus de Bochar, in persona nobilis domine relicte Jacobi Cheph, per modum protestacionis et prohibicionis nobis significare curavit, quomodo Stephanus equos equaciales in insula Beldure¹ conservaret, factaque huiusmodi protestacione predictus Benedictus in persona eiusdem domine, antedictum Stephanum et alios quoslibet prohibuit et interdixit ab ulteriori conservacione in insula, harum nostrarum literarum testimonio. Datum in Beche, feria secunda proxima post festum sancti Johannis ante portam Latinam, in anno Domini millesimo CCCC^{mo} vigesimo.

1. Beodra, azi Novo Mileševo, Serbia.

IV

1420, 6 august¹, Novi Bečej

Original: Dl. 54147, hârtie sub text urmele a 3 peceti aplicate

Regest: *ZsO*, VII, nr. 2047

Oficialii comitatului Torontal dau de știre că s-a prezentat în fața lor nobilul Benedict de Bochar, ca reprezentant al văduvei lui Iacob Chep, pentru a interzice lui Emeric, viitor soț al văduvei Chep, să mai intre pe posesiunile *Bicach* și *Beodra*, din cauza răutăților făcute de acesta persoanelor nobile și nenobile.

Nos, Gabriel, filius Pose de Zer et Nicolaus, filius Benedicti de Beletinch, comites de comitatu Thorontal et iudices nobilium de eodem, memorie commendamus per presentes, quod cum nobilis vir Benedictus de Bochar in persona nobilis domine relicte Cheph, per modum protestacionis et prohibicionis nobis significare curavit, quomodo nobilis vir Emericus sponsus suus, quidquid mali excessisset vel excederet contra aliquem nobilem vel ignobilem, extunc suam possessionem *Bikach*¹ et *Beldure*² eundem Emericum invenire iuridice possint, eundemque Emericum prohibuit et et interdixit in persona predictae nobilis domine ne et quid mali faciat et si facit intra possessionem suam non importet. Scripta in Beche, feria secunda proxima post festum Marie de Nive, in anno Domini millesimo CCCC^{mo} XX^{mo}.

1. În varianta electronică disponibilă pe internet (<http://mol.arcanum.hu/dldf>) documentul este datat 30 decembrie 1420 în vreme ce în regestul aceluiași act apare data de 1 aprilie 1420, bazată pe sărbătoarea Cinei Domnului (feria secunda proxima post festum Cene Domini), așa cum a citit în document cel care făcut regestul.

1. Bikać, azi parte a localității Bašaid, Serbia.

2. Beodra, azi Novo Mileševo, Serbia.

V

1421, ianuarie 27, Novi Bečej

Original: Dl. 54149, hârtie sub text 3 peceti aplicate, din care una căzută.

Oficialii comitatului Torontal dau de știre că s-au prezentat în fața lor Martin și Mihail, oaspeți din *Zemun* și nobilul Benedict de Bochar, ca reprezentant al văduvei lui Iacob Chep. Locuitorii din *Zemun* au declarat că un familiar al familiei Chep din posesiunea Beodra, cu acordul nobilei doamne, le-a făcut o pagubă de 200 de monede noi, faptă negată de reprezentantul familiei Chep. În consecință autoritățile comitatense hotărâsc ca la un termen anume nobila doamnă poate să se disculpe de acuzele aduse.

Nos, Gabriel, filius condam Posse de Zer et Nicolaus filius Benedicti de Beletinch, comites de Thorontal et iudices nobilium de eadem, memorie commendamus significamus tenore presencium quibus expedit universis, quod cum nuper quodam hospes de Zemlen¹, qui Michael se nominabat, nunc autem se Martinum nominat, nobilem dominem relictam Jacobi dicti Cheph, in causam coram nobis attraxerat ab una, parte vero ex altera nobilis vir Benedictus de Bochar cum procuratoriis litteris ecclesie Chanadiensis, in persona nobilis domine relicte Jacobi dicti Cheph in causam attracte, tunc predictus hospes de Zemlen, qui nunc Martinum se nominat respondit, quod familiaris predictae nobilis domine in possessione Beldere², cuiusdem nobilis domine dampna ducentorum florenorum nove monete ex consensu et voluntate eiusdem nobilis domine potencia ipsorum mediante fecissent, ex adverso predictus procurator negando dixit, quod non ex voluntate nec ex consensu, sed predicti familiares, quos idem actor nominasset prius habita licentia ab eadem domina recessissent, deinde inquirendo veritatem ab actore, nec cum testibus idoneis nec cum literis verificacibus, potuit verificare suam accionem, nos auditis parcium propositiionibus iudicantes determinavimus et decrevimus, quod predicta nobilis domina mettertius sibi similibus nobilibus se teneat expurgare, termino ad id deputato, quo termino occurrente predicta nobilis domina se expurgavit et sacramentum deposuit ut debeat, igitur eandem dominam racione huius aquisicionis commisimus fore expeditam, modisque omnibus absolutam. Datis in³ Becze feria secunda proxima post festum connversionis beati Pauli apostoli, anno Domini M^{mo} quadringentesimo vigesimo primo.

1. Zemun, în prezent parte a orașului Beograd, Serbia.

2. Beodra, azi Novo Mileševo, Serbia.

3. Cuvânt repetat.

VI

1422, 3 ianuarie, Cenad

Original: Dl. 54180, hârtie, pecete de închidere aplicată pe verso

Regest: *ZsO*, IX, nr. 17.

Capitulul bisericii din Cenad transmite regelui Sigismund că la cererea judei curții, Petru de Peren, au fost trimiși omul regelui, Ioan fiul lui Paul de Tamasfalva și reprezentantul bisericii, clericul Ioan, care au anunțat la trei adunări de la Novi Bečež, *Basalhyda* și *Arača* ca în data de 13 ianuarie să se prezinte văduva lui Iacob de Ghertenis împreună cu Andrei Chep pentru a soluționa disputa cu Nicolae, fiul lui Gyuka de Bikach.

Serenissimo principi domino eorum, domino Sigismundo de gratia Romanorum regi semper Augusto ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. regi, Capitulum ecclesie Chanadiensis oracionum suffragia devotarum perpetua cum fidelitate. Vestra noverit serenitas, quod nos receptis litteris viri magnifici domini comitis Petri de Peren, iudicis curie vestre, pro Nicolao, filio Gywke de Bykacz, contra nobilem dominam relictam Jacobi de Gyerthanus et Andream de Chepÿ emanatis, formam iudiciariam processus eiusdem iudicis curie vestre, in se declarantium nobisque amicabiliter directis et sub impressione capitis sigilli nostri nobis remissis amicabilem petitionem eiusdem iudicis curie vestre gratanter annuentes, ut tenemur, unacum Johanne filio Pauli de Tamasfalwa, homine vestro regio in dictis litteris, inter alios nominatim expreso, nostrum hominem videlicet Johannem chori ecclesie nostre clericum, ad infrascriptam proclamacionem faciendam nostro pro testimonio misissemus fidedignum, iidem demum exinde ad nos reversi nobis uniformiter retulerunt, quod idem homo vester dicto testimonio nostro presente, feria secunda proxima ante festum Circumcisionis Domini¹ proxime venturi in Beche², demum feria tertia³ in Bassalhyda⁴, postremo vero feria quarta⁵ in Aracha⁶, in tribus foris comprovincialibus in eisdem dictis diebus celebratis, memoratos Andream dictus Chepy et nobilem dominam relictam Jacobi de Gyerthanus super factis in dictis litteris contentis perhemptorie responsurus rationemque efficacem reddituros ac de iudiciis triginta marcarum vobis et parti adverse satisfacturos contra annotatum Nicolaum, filium Gywke de Bykacz, ad octavas festi Epiphaniarum Domini⁷ nunc venturi publice et manifeste vestram in presenciam fecisset proclamare, insiduoando ibidem, ut si venerint et in dictis factis se bono modo emendaverint, in dictis iudiciis vobis et parti

adverse satisfecerint, bene quidem alioquin non obstante ipsorum ausencia et rebellione finem debitum et in dilatam facietis causa in premissa ut dictabit ordo iuris. Datum quarto die ultime diei proclamationis prenotate, anno Domini millesimo quadringentesimo vigesimo secundo.

Verso: Domino regi pro nobili domina relicta Jacobi de Gyarthanus et Andrea de Chepy contra Nicolaum filium Gywke de Bykacz ad octavas festi Epiphaniarum Domini proclamationis relacionis par.

Scris de altă mână: Relatio inquisitionis pro relicta Jacobi Gyertyanos contra Nicolaum filium Gyuka de Bikacz peractae.

1. 29 decembrie 1421.
2. Novi Bečej, Serbia.
3. 30 decembrie 1421.
4. Bašaid, Serbia.
5. 31 decembrie 1421.
6. Arača, localitate dispărută, situată la nord de Novi Bečej, Serbia.
7. 13 ianuarie 1422.

VII

Circa 1430-1431¹, înainte de 26 octombrie, Remethe
Original: Dl. 56632, hârtie, pecete lipsă

Emeric fiul lui Ștefan, fiul lui Petru Hym de *Remete*, solicită autorităților comitatului Torontal ca Mateo, trimisul său, să nu fie impus la taxe pentru că este în serviciul său.

Salutationem humillimam. Nobilis vir Nicolaus ac Michael frater et amice noster karissime. Vestras requirimus diligenter fraternitates, quatenus, quomodo audio, convectionem sedem fieri, ergo rogamus ac petimus, quod hodie non possimus illuc esse, quia dominus Mateo diligentissime ac firmiter precepit ac mandavit, quod sine crastinatione transire debeam cum familiaribus nostris. Ergo rogo et flagito fraternitates vestras, quod super birsagium non inponatis, quia est servitium domini super me. Datum in Remethe² feria tertia ante festum beati Demetri martiris.

Emericus filius Stephani filii
Petri Hym de Remethe.

Verso: Nobilibus viris Nicolao, filio Benedicti de Vyzkuth et Michaeli Banÿ, comitibus de Bechee.

1. Emeric Himfy este menționat ca decedat în 19 august 1433 (Dl. 54821), ceea ce arată, fără nici un dubiu, că scrisoarea aceasta a fost redactată anterior. În anul 1431 apare în funcția de vicecomite de de Keve alături de frații săi Nicolae, Ladislau și Frank (Engel Pál, *Magyarország világi archontológiája 1301-1457* [varianta pe DVD], sub voce Ispánok – Keve). În 5 mai 1432 în funcția de vicecomiți de Keve apar pomeniți doar frații săi Ladislau, Nicolae și Frank (Dl. 43914) ceea ce duce la presupunerea că la acea dată Emeric era decedat.

2. Așezare dispărută situată în apropiere de Berzovia, jud. Caraș-Severin.

VIII

Circa 1433-1438¹, aprilie (prima sâmbătă de după octavele Paștelui), Arača
Original: Dl. 48211, hârtie, pecete de închidere aplicată pe verso

Nicolae, fiul lui Benedict, (vice)comite de Torontal, scrie văduvei lui Emeric Himfy de Beodra că iobagii despotului George Branković din *Echechyda* s-au plâns de faptul că a ocupat și arat pământurile domnului lor. Oficialul îi cere nobilei doamne să lase în pace iobagii respectivi, să nu le mai are locurile, rugând-o în același timp să permită trecerea liberă și fără prejudicii a negustorilor și comercianților.

Nicolaus, filius Benedicti comes de Thorontal

Sincere amicitie continuum incrementum. Nobilis domina, noveritis, quod dicunt nobis jobagiones domini nostri dezpoti, quo modo vos, terram ipsorum infra metas domini nostri dezpoti continentem occupare ac arare fecissetis, quam usi aliis temporibus nunquam fuistis. Igitur requirimus et rogamum vestram amicitiam per presentes diligenter, quatenus illam particulam terre quam aliis temporibus usi non fuistis, qua infra meta domini nostri dezpoti existit ac continetur, ipsis² jobagionibus de Echechyda³ pacifice ac quiete relinquere debeatis, si faceritis, bene quidem, alioquin sciatis firmiter, quod nullo modo illam particulam terre vobis frui et arare permittere nolumus. Item etiam rogamus vestram amiciciam, quod pontem, quam vos tenetis, bono modo reordinare faciatis, ut viatores et mercatores exinde quiete ac pacifice transire ac redire valeant, alioquin dampna, que nobis exinde evenerunt, super vos rehabere et recipere curabimus, aliud igitur ob rectum communis iustitie non facturi. Scripta in Aracha, sabbato die proximo post octavas Resurrectionis Domini, anno in presenti, etc.

Verso: Nobilis domine relictæ nobilis Emerici Himphi dicti de Beldre.

1. Văduva lui Emeric Himfy de Remethe, căreia îi este adresată scrisoarea de față, apare în postura respectivă începând cu anul 1433 (vezi nota 1 de la documentul VII) fiind menționată documentar până în anul 1438 (Pesty Frigyes, *Krassó vármegye története*, III, Budapest, 1882, p. 366). În anii respectivi toate zilele de sâmbătă de după octavele sărbătorii pascale au fost în luna aprilie.

2. Cuvânt repetat.

3. Localitate dispărută, situată la sud de Kikinda, Serbia.

IX

1433, noiembrie 9, (Cenad)

Original: Dl. 54831, hârtie, urme ale peceții aplicate pe verso

Capitulul bisericii din Cenad adevărește că nobilii Mihail Chep de Ghertenîș și fratele său Ștefan, au zălogit partea lor din posesiunea Beodra nobilei doamne Ana, văduva lui Emeric fiul lui Hym de Remethe, pentru suma de 20 de florini.

Nos, Capitulum ecclesie Chanadiensis, memorie commendamus, quod Michael dictus Chyepi de Gyrgyanus sua ac Stephani fratri sui de eadem in personis, onus eiusdem in infrascriptis in se assumptendo coram nobis, constitutus confessus est in hunc modum, quod ipsi quadam inevitabili necessitatis ipsorum compulsione coacti portionem ipsorum possessionariam in possessione Beuldere¹, in comitatu videlicet Thoronthaliensi adiecenti habitam, ipsos iure hereditario concernentem cum omnibus utilitatibus et pertinentiis, eiusdem nobili domine Anne, relictæ condam Emericii filii Hym de Remethe, pro viginti florenis auri puri ab eadem, ut dixit, receptis et habitis inpignorasset et inpignoravit, coram nobis eo modo, quod si quocumque temporum in procesu iidem Michael et Stephanus dicti Chyepi aut ipsorum heredes eandem portionem possessionariam redimere voluerint, extunc prefata domina Anna, aut filii eiusdem, rehabitis dicti viginti florenis auri puri eandem cum dictis utilitatibus et pertinentiis eisdem Michaeli et Stephano aut ipsorum heredibus remittere et resignare teneatur difficultate sine mni. In cuius rei memoriam paria presencium litterarum nostrum pro dictis partibus fecimus emanari. Datum feria secunda proxima ante festum sancti Martini episcopi et confessoris, anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo tertio.

Verso (scris de altă mână, sec. XVII-XVIII): Contractus inter Michaellem Csepi de Gyergyanos ac Annam relictam Emerici Hym de Remethe possessionem Bulde in comitatu Torontaliensi venderi in 20 aureis.

1. Beodra, azi Novo Mileševo, Serbia.

X

1438, ianuarie 15, Cenad

Original: Dl. 55124, hârtie, pecete de închidere, parțial căzută, aplicată în ceară verde pe verso

Petru, prepozitul bisericii Sf. Mântuitor din Cenad, îl anunță pe Toma de Symigio, decimator în Torontal și Keve, că interdictul bisericesc, aflat în vigoare pe părțile de posesiune ale văduvei lui Iacob Chep, a fost ridicat și este permisă administrarea sacramentelor.

Petrus prepositus ecclesie Sanctis Salvatoris Chanadiensis

Nobis dilecte. Presentibus commitimus tibi, ut interdictum in Beldre, a porcione relicte Jacobi Chepy de dicta Beldere¹, recipere debeas et eisdem omnia sacramenta ecclesiastica administrari permittere debeas, tamdiu quousque a nobis aliud habuitis in mandatis. Scripta Chanadini feria quarta proxima post octavam Epiphaniarum Domini, anno eiusdem millesimo quadringentesimo tricesimo octavo.

Item, medietatem decimarum prefate domine, relaxare debeas et aliud facere non debeas.

Verso: Thome de Sýmigio decimatori nostro in comitatu Thorontaliensi et Kewy nobis dilecto.

1. Beodra, azi Novo Mileševo, Serbia.

XI

(1438)¹, decembrie 6, Becicherecul Mare (Zrenjanin)

Original: Dl. 56546, hârtie, sub text pecete aplicată

Oficialii comitatului Torontal dau de știre că procesul dintre văduva lui Emeric Himfy și nobilul George Geke a fost amânat la un alt termen.

Nos, Nicolaus, filius Benedicti de Vizkez, vicecomes ac iudices nobilium comitatus de Torontal, memorie commendamus, quod causam, quam relicta Emericii Hym contra nobilem Georgium Geke dictum, in qua quidem Georgius Andream², filium Clementis, nostro astare debuisset, iudicio ratione prioritatis termini ad quindenas datarum duximus prorogandam. Datum in Bechekereke, sabbato scilicet in festo beati Nicolai confessoris.

1. Sărbătoarea Sfântului Nicolae a picat într-o zi de sâmbătă în anul 1438.

2. Scris deasupra peste numele Paulum care este șters prin sublinierea cu o linie punctată.

XII

1440, iulie 7, Szeged

Original: Dl. 55215, hârtie, sub text pecete aplicată, cu hârtie de protecție

Frank de Tallovac, ban de Severin și căpitan de Belgrad, anunță locuitorii și iobagii din *Perlek*, *Chykthew*, Bačko Petrovo Selo, Čurug, *Wyfalw*, *Zenthkyral* și *Endrewd* că regele Vladislav a dat cetatea Novi Bečej și localitățile amintite ca honor lui Matko de Tallovac, banul Croației și Slavoniei. În consecință îi înștiințează că trebuie să se supună noilor oficiali Mihai Doczy și Ștefan Horvat, familiarii săi.

Franko de Thallowcz, banus Zewriniensis et capitaneus Nandoralbensis etc., universis et singulis populis et iobagionibus in oppidis et villis *Perlek*¹, *Chykthew*², *Azzonfalwa*³, *Chyrewg*⁴, *Wyfalw*⁵, *Zenthkyral*⁶ et porcionis *Endrewd*⁷ constitutis et commorantibus, nobis dilectis salutem cum dilectione. Cum serenissimus dominus noster Wladislaus rex castrum *Bechew*⁸ predictasque villas et oppida mediantibus suis litteris exinde confectis et cum presentibus vobis exhibendis magnifico domino Mathkoni bano et nobis pro honore duxerit conferendum, nos que nostri vice et in

persona ad castellanatum castrī predicti, officiollatumque oppidorum et villarum predictarum nobiles Michaelēm de Dolcz ac Stephanum Horwath, nostros familiares duximus deputandum. Idcirco vestram dominationem requirimus eisdemque committendo mandamus, quatenus habitis presentibus iuxta contenta litterarum regalium predictarum ab obedientia quorumlibet desistendo nostri in persona prefatis Michaeli Dolczy et Stephano Horwath aut ipsorum hominibus harum ostensoribus omnibus licitis et consuetis obedire et obtemperare et nemini alteri de universisque redditibus, proventibus vestri e medio provenire solitis eisdem respondere et responderi facere debeatis temporibus semper oportunis. Et aliud non facturi. Presentibus perlectis exhibenti restituti. Datum in Zegedino, feria quinta proxima post festum Visitacionis Marie, anno Domini MCCCCXL^{mo}.

1. Localitate dispărută situată în apropiere de Bačko Petrovo Selo, Serbia.
2. Localitate dispărută situată la sud-vest de Bačko Petrovo Selo, Serbia.
3. Bačko Petrovo Selo, Serbia.
4. Čurug, Serbia.
5. Localitate dispărută dificil de identificat.
6. Localitate dispărută situată în apropiere de Novi Bečej, Serbia.
7. Localitate dispărută situată la nord-est de Novi Bečej, Serbia.
8. Novi Bečej, Serbia.

XIII

1442, februarie 20, Novi Bečej

Original: DL. 55247, hârtie, sub text urme a patru peceti aplicate

Ediție: Gyárfás István, *A Jász-Kunok története*, III, Szolnok, 1883, nr. 135, p. 612-613.

Oficialii comitatului Torontal dau de știre că, s-au înfățișat în fața lor familiarii lui George Himfy și ai văduvei lui Iacob Chep din Beldre, pentru că un iobag al lor din posesiunea Hegyes a fost capturat de către familiarul lui Ladislau Hagymasy din Wamhalom, împreună cu două care încărcate și opt boi ai acestuia. În urma ieșirii la fața locului s-a constatat că drumul public de la Beodra la Hegyes, care trece către Szentelt și Kanisa, este cel adevărat și că disputa a avut loc pe un drum secundar.

Nos, Nicolaus, filius Benedicti de Wyzkwz, comes comitatus Thorontaliensis, ceteri ac universi nobiles de eodem, memorie commendamus per presentes, quo modo venientes nostri in presentia familiaris nobilis viri

Georgy Hymfy ac relictia Jacobi Chepy, in possessione Beeldre¹ commorans, querimonie nobis detexerunt multum conquerendo, quo modo de possessione Hegyes² veniebat quidam jobagio ipsorum, protunc obviantes tributarii de Wamhalom³, familiares magnificii Ladislai Hagmas de Berekzo, antedictum jobagionem iidem tributarii captivando, captumque cum bonis suis quibusvis, duobus curis sarcinatis simulcum octo bobus, et quia iusta petenti est denegandus assessus, igitur nos, unacum ceteris nobilibus decrevimus et invenimus, pro ut de possessione Beldre via publica ad possessionem Heeges, qua transiret de Heeges aut Zenthwlth⁴ sew Kanyisa⁵, nos unacum potioribus invenimus viam rectam et semper fuisset, sepius dictus tributarius asserit, quod de via Alwth deportasset. Datum in Beche, feria tertia ante festum Kathedra sancti Petri etc., anno Domini millesimo CCCC^o XL^{mo} II.

1. Beodra, azi Novo Mileševo, Serbia.
2. Mali Idoš, Serbia.
3. Localitate dispărută situată la nord de Bašaid, Serbia.
4. Localitate dispărută situată pe locului actualei așezări Mokrin, Serbia.
5. Kanjiža, Serbia.

XIV

1442, 24 martie, Cenad

Original: Dl. 55251, hârtie pătată de apă, pe verso 3 peceti aplicate din care două căzute parțial.

Oficialii comitatului Cenad dau de știre că Ladislau Hagymasy de Beregsău și George Himfy de Beodra, în numele familiarilor lor, s-au împăcat în conflictul izbucnit din cauza prădării voievodului Luca din Beodra, iobag al lui George Himfy.

Nos, Nicolaus Anthimius de Tapson et Gregorius Orros de Seryen ac Gregorius Nicolai de Besenew, vice comites et iudices nobilium comitatus Chanadiensis, memorie commendamus, quod nostram accedens in presenciam egregius Ladislaus Hagmas de Berekzo, onera vero Stephani Bors ac aliorum familiarium suorum in se assumptens ab una, parte vero ex altera nobilis vir Georgius Himphy de Beldre, similiter onera omnium familiarium suorum super se assumptendo, quos presens tangit negocium confessi sunt eomodo, quod quamquamvis inter ipsas partes ratione cuiusdam

Luce, dicti vayda de dicta Beldre, jobagionis eiusdem Georgy, in asportacione bonorum et rerum dicti Luce litis materia excita extitisset, tamen de ordinatione et compositione nonnullorum nobilium virorum ad pacis unionem devenissent, immo coram nobis devenerunt isto modo, ut quitquit predictae partes et earundem familiares in predicta asportacione bonorum et rerum prefati Luce perpassi extitissent, super omnibus quibus suis patratibus mutuo se quitos expeditos pariter et absolutos commisissent, immo coram nobis commiserunt, harum literarum nostrarum et testimonio mediante. Datum Chanadini, sabbato proximo ante dominicam Ramispalmarum, anno domini millesimo quadringentesimo quadragésimo secundo.

XV

1444, iunie 17, Arača

Original: DL. 55273, hârtie, sub text trei peceți aplicate

Oficialii comitatului Torontal dau de știre că Michael de Bochar s-a împotrivit la tranzația de vânzare sau zalogire a posesiunii *Wamhalom*, încheiată între Michael Doczy și Ladislau Hagymasy.

Nos, Nicolaus filius Benedicti de Wyzkez, comes de Thorontal et iudices nobilium de eodem, damus pro memoria, quod egregius Michael Dolchy egregium Ladislau Hagma de Berekzo personaliter¹ repertum¹ a venditione, alienatione seu impignoratione possessionis Vanhalom² vocate, item Michaellem de Bochar similiter personaliter repertum sibi ipsi in pignoris receptione coram nobis prohibuit contradicendo et contradixit prohibendo, testimonio presentium mediante. Datum in Aracha, feria quarta proxima post festum Corporis Christi, anno Domini etc., XL quarto.

1. Cuvinte scrise deasupra.

2. Localitate dispărută situată la nord de Bašaid, Serbia.

XVI

1444 1 iulie, Arača

Original: DI 55277, hârtie, sub text urme ale pecetei aplicate

Oficialii comitatului Torontal dau de știre că procesul dintre Michael Doczy și Ladislau Hagymasy a fost amânat la o dată anterioară.

Nos, Nicolaus, filius Benedicti de Vizkez, komes de Thorontal et iudices nobilium de eadem, memorie commendamus, quod causam quam Michael Dolch contra egregium Ladislaum Hagmas movere habebat, racione prioritatis termini ad quindenas duximus prorogandam. Datum in Aracha, feria quarta proxima post festum beatorum Petri et Pauli apostolorum, anno etc. XLIII°.

XVII

1448, 17 ianuarie, Arača

Original: DI. 55368, hârtie, sub text urme a 3 peceti aplicate

Oficialii comitatului Torontal dau de știre că au trimis unul dintre ei pentru a verifica cererea lui George Himfy din Beldre. La întoarcere reprezentantul comitatului a relatat că atunci pe când iobagii lui George Himfy adunau paie pe câmp, familiarii trimiși de nobilul Ladislau Hagymasy, cu permisiunea acestuia, i-au atacat și le-au luat un car în valoare de 5 florini.

Nos, Dezenit et Juga, vicecomites nec non iudices nobilium comitatus de Thorontal, damus pro memoria, quod nos, ad legitimam petitionem Georgy Him de Beldre, unus ex nobis, videlicet Mathiam de Maron, ad infrascriptam inquisitionem faciendam duximus destinandum, qui quidem homo noster demum exinde ad nos reversus nobis retulit tali modo, quod ipse ab omnibus, quibus decens et opportunum fuisset, talem scire potuisset veritatem, sic fore, quod pridem dum una dierum iobagiones sui in campo inter metas prefatis possessionis sue Beldre¹ stipulas colligerent, tunc missis et destinatis familiaris egregii Ladislai Hagmas de Beldre, ex permissione et voluntate ipsius, ad eos irruendo unum currum ipsorum quinque florenos auri valentem ab ipsius abstulissent, nec reddere recusassent et nec recusarunt (!) eciam de presenti potencia ipsorum mediante. Datum in

Aracha, feria quarta proxima ante festum Fabiani et Sebastiani martirum, anno Domini etc. XL^{mo} octavo.

1. Beodra, azi Novo Mileševo, Serbia.

SOME DOCUMENTS ON THE COUNTY OF TORONTAL IN THE FIRST HALF OF THE 15th CENTURY

Abstract

The county of Torontal was one of the smallest administrative units in the southern part of the medieval Hungarian Kingdom. Even if it benefited early by a historical monograph, this area has not been yet the object of serious investigations within the contemporary historiography. The 17 documents of the present study proceed from 1407 – 1448 and provide a series of aspects on the county of Torontal history. Almost all give prominence to juridical causes generated by inter-nobiliary debates. The two families Chep and Himfy are to be noticed, both of them living on Beodra estate, a settlement belonging to Novo Miloševo from Serbia today. The family Chep represented by Caterina widow of Iacob, stands out especially due to the numerous conflicts it was involved in.

The documents totally presented in the annex with regestes into Romanian come to round the already known data on the history of the county. These data are but dissipated and do not give a general image on the medieval realities of the area. By editing the documents we wish to give an impetus to future investigations on the nobiliary or institutional milieu of the Banat today's territory.

WOHIN GEHÖRT DIE KRONSTÄDTER REFORMATION? VERSUCH EINER THEOLOGISCHEN ZUORDNUNG VON JOHANNES HONTERUS UND DER REFORMATION IN KRONSTADT

*Edit Szegedi**

Schlüsselwörter: Reformation, Reformkatholizismus, Adiaphora, Kryptocalvinismus, Humanismus, Johannes Honterus, Kronstadt
Cuvinte cheie: Reformă, reformism catolic, Adiaphora, criptocalvinism, umanism, Johannes Honterus, Braşov

1548 kam Franz Hertel aus Klausenburg an das Kronstädter Gymnasium. Nach dem Studium an der humanistisch-reformatorischen Lehranstalt fuhr er nach Wittenberg, um seine Studien an der Universität der Reformation zu vollenden. Diese Zeitspanne könnte als eine Episode eines siebenbürgischen Reformatorenlebens gelten, aus der wir über die Ausbildung eines Theologen des 16. Jhs erfahren. Es wäre auch nichts Außergewöhnliches dabei, wenn es nicht um Franz Davidis (Dávid Ferenc) ginge und wenn wir nicht wüßten, daß der spätere Klausenburger Reformator während seiner Kronstädter Schulzeit noch kein Protestant war, mehr noch, daß er auch das Studium in Wittenberg mit großer Wahrscheinlichkeit als Reformkatholik antrat¹.

Diese Episode beleuchtet die Besonderheit der Reformation in Kronstadt und in Siebenbürgen. Davidis' Aufenthalt in Kronstadt weist auf die Beziehungen zwischen den Kronstädter Reformatoren und den humanistisch gesinnten Reformkatholiken des Weißenburger Kapitels hin, die Davidis nach Kronstadt entsandten². Die Reformation verstand sich

* Universitatea Babeş-Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea de Studii Europene, e-mail: edit.corona@yahoo.com.

¹ Mihály Balzs, *Ferenc Dávid* (Bibliotheca Bibliographica Aureliana CCXXII. Bibliotheca Dissidentium. Répertoire des non-conformistes religieux des seizième et dix-septième siècles, tome XXVI), Baden-Baden & Bouxwiller 2008, S. 13.

² Ebenda, S. 12-13.

demnach in den späten 1540er Jahren, also kurz nach ihrer Institutionalisierung auf dem Königsboden, als Teil einer innerkirchlichen Reformbewegung und nicht als Ausbruchsversuch aus dem historisch gewachsenen Kirchenverband der westlichen Christenheit. Die Brücken zwischen einem reformfreudigen und-fähigen Katholizismus und der Reformation standen noch und schienen sogar konsolidierungsfähig. Aus dieser Perspektive muß auch die theologische Zuordnung der Kronstädter Reformation radikal neu gestellt werden.

Die theologische Zuordnung der Kronstädter Reformation bzw. die Anfänge der reformatorischen Bewegung in Siebenbürgen, genauer: unter den Siebenbürger Sachsen wurde in der Kirchengeschichtsschreibung ausgiebig diskutiert. Karl Reinerth stellte schon 1929 fest, daß am Ursprung der siebenbürgischen Reformation nicht Wittenberg stand: „Geboren aber ist die siebenbürgisch-sächsische Reformation, insofern Honterus ihr Schöpfer ist, nicht aus dem Geist Wittenbergs, sondern des Humanismus, der Baseler Reformatoren und – des katholischen Augustin. Diese drei Grössen geben uns auch den alleinigen Schlüssel zu ihrem Verständnis“³.

Karl Kurt Klein geht in seiner Honterus-Monographie 1935 von den Vorreden zu den Augustinsentenzen und dem Ketzerkatalog von 1539 aus, die zwar nicht als eindeutig reformatorische Arbeit betrachtet werden können, jedoch für die theologische Entwicklung von Honterus aufschlußreich sind. Klein warnt davor, statisch zu urteilen, anstatt die besondere Dynamik der reformatorischen Bewegung in Siebenbürgen in Betracht zu ziehen⁴. Honterus' vorreformatorischen Arbeiten lassen sich nicht auf eine bestimmte theologische Richtung festlegen: „Die Augustin-vorreden mit ihrer so ganz eigenartig persönlich gefärbten Glaubensstellung Honterus zwischen Erasmus, den Lutherischen, Schwärmern, Schweizern und Augustin tragen gleichsam an Möglichkeitskeimen verschiedenster Entwicklungen in sich“⁵.

³ Karl Reinerth, *Die reformationsgeschichtliche Stellung des Johannes Honterus in den Vorreden zu Augustins Sentenzen und Ketzerkatalog*, in: „Korrespondenzblatt des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde“, 52 (1929), Heft 7-8, S. 97-114, hier S. 114.

⁴ K.K. Klein, *Der Humanist und Reformator Johannes Honter. Untersuchungen zur siebenbürgischen Geistes- und Reformationsgeschichte*, Hermannstadt 1935, S. 186.

⁵ Ebenda, S. 147.

Die Festlegung von Johannes Honterus und der Kronstädter Reformation auf eine ganz bestimmte theologische Linie, die schweizerische oder wittenbergisch-lutherische, so wie das Erich Roth am dezidiertesten getan hatte, indem er Honterus den „Schweizern“ zuschrieb⁶, ist aber in der Fachliteratur eher eine Ausnahme. In der Regel wird der Synthesecharakter der Kronstädter Reformation hervorgehoben⁷ sowie die theologische Offenheit, die nachträglich, wie Klein das 1935 betonte, zu verschiedenartigen Entwicklungen führen konnte und die aus der konfessionell gefärbten historischen Perspektive als miteinander inkompatibel erschienen.

Wie das Kronstädter und Wittenberger Kapitel in Davidis' Lebenslauf hindeutet, muß die Frage nach der theologischen Zuordnung der Kronstädter und der frühen siebenbürgischen Reformation von ihren Wurzeln her, also im wahrsten Sinn des Wortes radikal neu gestellt werden. Es geht nicht so sehr um die Entscheidung für oder gegen eine theologische Richtung der Reformation, sondern um den Reformationsbegriff selbst, den die Kronstädter Reformatoren verwendeten. Deshalb muß der Reformationsbegriff geklärt werden, der von Johannes Honterus in seinen Schriften gebraucht wurde.

Der Budapester Theologe Zoltán Csepregi hat die Klärung des *reformatio*-Begriffes bei Honterus unternommen und somit die Frage der theologischen Zuordnung der Honterianischen Reformen von einem völlig neuen Ansatz hergestellt. Er geht von dem Verständnis der Reformation „im Hindergrund der katholischen Erneuerung und Interpretationsversuche“ aus⁸. Die Reformation in Kronstadt berief sich zwar auf Wittenberg, aber

⁶ *Die Reformation in Siebenbürgen. Ihr Verhältnis zu Wittenberg und zur Schweiz*, I, Köln Graz Wien 1962, S. 31-35.

⁷ Marta Fata betrachtet die Kronstädter Reformation als gemäßigte Reformation oberdeutscher Provenienz, *Ungarn, das Reich der Stephanskronen, im Zeitalter der Reformation und Konfessionalisierung. Multiethnizität, Land und Konfession 1500-1700*, hg. von Franz Brendle und Anton Schindling (Katholisches Leben und Kirchenreform im Zeitalter der Glaubensspaltung. Vereinsschriften der Gesellschaft zur Herausgabe der Corpus Catholicorum, herausgegeben von Heribert Smolinsky, 60), Münster 2000, S. 100, während der reformierte Kirchenhistoriker István Juhász jegliche konfessionelle Option für Honterus ausschließt, *A reformáció kora a romániai protestáns egyházak kialakulásában* in: „Református Szemle“, 61(1968), 1/2, S. 23-37, hier S. 25.

⁸ Csepregi Zoltán, *Die Auffassung der Reformation bei Honterus und seinen Zeitgenossen* in: Ulrich A. Wien, Krista Zach (Hg.), *Humanismus in Ungarn und Siebenbürgen. Politik, Religion und Kunst im 16. Jahrhundert* (Siebenbürgisches Arciv, Bd. 37), Köln Weimar Wien, 2004, S. 1-18, hier S. 2.

die Reformation wurde nicht von den Wittenberger Reformatoren initiiert. „Einführung der Reformation“ bedeutete für die Kronstädter Reformatoren „theologische und kirchenpolitische Umorientierung“⁹.

Somit steht Csepregis Deutung in der Nachfolge von Reinerth. Allerdings, führt der Budapester Theologe aus, war es auch nicht das Vorbild der oberdeutschen Städte oder die evangelisch-humanistischen Bewegungen, sondern die katholischen Reformversuche um die Mitte des 16. Jhs. „Der politische Wortschatz dieser Bewegung, der ihre Vorgeschichte in der Konzilsbewegung und in den hochmittelalterlichen Kirchenreformen hatte, wurden den aktuellen politischen Bedürfnissen und Machtverhältnissen angepaßt“¹⁰.

Aus dieser Perspektive läßt sich erklären, wieso die sächsische Geistlichkeit bis 1555 noch den Kathedralzins zahlte oder wie ein Katholik wie Franz Davidis, der von seinen reformkatholischen Gönnern aus Weißenburg empfohlen wurde, an Lehranstalten lernen konnte, die als reformatorisch galten. Reformation um die Mitte des 16. Jhs wurde von Honterus und seinen Zeitgenossen im umfassenden Sinne „katholisch“ gedeutet¹¹.

Die erste siebenbürgische reformatorische Schrift, *Reformatio ecclesiae Coronensis ac totius Barcensis provinciae* (1543) auch als *Reformationsbüchlein* bekannt, gehört zu den ersten Schriften in Europa, die den Übergang von der technisch-juristischen zur spezifisch kirchenrechtlichen Bedeutung vorbereiten¹². Aus dieser Sicht wäre es anachronistisch, das Reformationsbüchlein für die eine oder andere spätere Konfession, sei es die lutherische oder die reformierte, zu beanspruchen¹³.

Die Korrespondenz von Honterus mit seinen reformatorischen Zeitgenossen belegen, daß die siebenbürgische Reformation sich theologisch nicht engführen wollte: am 28. August 1543 schreibt Bullinger an Honterus; am 12. Februar 1543 schreibt Melanchthon an Honterus; im Februar 1544 schreibt Honterus an die Wittenberger Reformatoren; im Mai

⁹ Ebenda, S. 7.

¹⁰ Ebenda, S. 11; vgl. den Kommentar von Mihály Balázs, *Ferenc David*, S. 12.

¹¹ Paul Philippi, *Wittenbergische Reformation und ökumenische Katholizität in Siebenbürgen* in: Georg Weber, Renate Weber (Hg.), *Luther und Siebenbürgen. Ausstrahlungen von Reformation und Humanismus nach Südosteuropa* (Siebenbürgisches Archiv 19), Köln Wien, 1985, S. 71-78, hier 73

¹² Csepregi, *Auffassung*, S. 13.

¹³ Ebenda, S. 13.

und Juni 1544 antworten die Wittenberger Reformatoren Luther, Melanchthon und Bugenhagen¹⁴. Die Maßnahmen der Kronstädter Reformation werden von den Wittenbergern gelobt. Der Bullingerbrief, über den angenommen wird, daß er von Honterus nicht erhalten wurde¹⁵, geht auf drei Fragen ein, die die Zürcher und die Kronstädter verschiedenartig angegangen waren: die Bilderfrage, die Beichte und der Kirchenschatz.

Diese drei Fragen, die keine Bekenntnisfragen waren, sondern eher zum Bereich der Adiaphora gezählt wurden, gehörten zu den Punkten, die die reformatorischen Bewegungen voneinander trennten und sich nachträglich zu konfessionellen Identitätsmerkmalen entwickelten. Daher waren sie keine Nebensächlichkeiten, sondern grundlegende Fragen, die eine politische Dimension aufwiesen, ganz im Geist der „Verzahnung von Religion und Politik“¹⁶.

Während Bullinger von der völligen Entfernung aller Bilder aus dem Kirchenraum sprach, praktizierten die Kronstädter eine selektive Entfernung der Bilder – es gibt nämlich keine direkten Belege für einen obrigkeitlich angeordneten Bildersturm, sondern nur für die Entfernung der Seitenaltäre¹⁷; die Einzelbeichte wurde zeitweilig behalten, die

¹⁴ Die Briefe dieser Reformatoren wurden öfters ediert. Eine „klassische“ Ausgabe ist Joseph Trausch, *Beiträge und Aktenstücke zur Reformation - Geschichte von Kronstadt. Festgabe für die in Kronstadt versammelten Mitglieder des ev. Hauptvereins der Gustav-Adolf-Stiftung für Siebenbürgen*, Kronstadt, 1865 (fortan: Trausch, Beiträge), wo die Briefe auf S. 41-43 zu finden sind; eine neuere Ausgabe dieser Briefe in deutscher Übersetzung ist in Ludwig Binder, *Johannes Honterus. Schriften Briefe, Zeugnisse*, Bukarest 1996, S. 247-249 zu finden.

¹⁵ Karl Reinerth, *Die Gründung der evangelischen Kirchen in Siebenbürgen*, Köln Wien, 1979, S. 156.

¹⁶ „Insofern läßt sich die Diskussion um Adiaphora auch als politische Strategie verstehen, so sehr es um religiöse Fragen geht.“, Robert von Friedeburg, Luise Schorn-Schütte, *Einleitung: Politik oder Religion: Eigenlogik oder Verzahnung?* In: Robert von Friedeburg, Luise Schorn-Schütte (Hrsg.), *Politik und Religion: Eigenlogik oder Verzahnung? Europa im 16. Jahrhundert* (Historische Zeitschrift. Beihefte (Neue Folge), Bd. 45), München 2007, S. 1-12, hier 8.

¹⁷ „sorg tragen, das sie mit fug und friden ale vnchristlich ergernis hinweg thun, als da sein, wüste und vnd unnütz Capellen, vbrig altar in den pfarrkirchen, geschnitzt vnd gemalte fabeln, Ciborien und monstrantzen, vnd dergleiche n andern getichten dingen“, Kirchenordnung in: Binder, *Johannes Honterus*, S. 229; Evelin Wetter, *Das vorreformatorische Erbe in der Ausstattung siebenbürgisch-sächsischer Kirchen in: Humanismus in Ungarn*, S. 19-57, hier 21-26, 31.

Generalbeichte hingegen, die in der Schweiz praktiziert wurde, nicht¹⁸; aus dem Kirchenschatz wurden nur jene Geräte behalten, die nach der liturgischen Neuordnung, d.h. in der evangelischen Messe, noch gebraucht werden konnten, während der Rest in den Besitz des Rates übergang und für diplomatische Zwecke verwendet wurde¹⁹.

Dieser selektive Umgang mit dem vorreformatorischen Erbe zeigte sich auch in der Liturgie, sowohl was den Ablauf betrifft als auch was die Gottesdienstsprachen anbelangt. Im Reformationsbüchlein (1543), in der Kirchenordnung (1547) wie auch in der Agende (1547) wird die liturgische Tradition weitgehend bewahrt, so daß nicht der oberdeutsche Predigt-gottesdienst, sondern die evangelische Messe die neue Gottesdienstordnung bestimmte²⁰. Genauso wurde die liturgische Zweisprachigkeit bewahrt, so daß die lateinischen Gesänge, auch aus pädagogischen Überlegungen, weiterhin den evangelischen Gottesdienst prägten²¹. Gleichermäßen wurde der Heiligenkalender nicht abgeschafft, sondern vereinfacht²².

¹⁸ Klein, *Honter*, S. 256; Christoph Klein, *Die Beichte in der evangelisch-sächsischen Kirche Siebenbürgens*, (Göttingen 1980), S. 39-41, 46.

¹⁹ Wetter, *Das vorreformatorische Erbe*, S. 32-33.

²⁰ “Im übrigen gebrauchen wir bei der Abhaltung der Messe (ausgenommen den unfrommen Kanon und gewisse abergläubische Gesten) die üblichen Gesänge nach der Zeit, und wir ändern nichts an dem, was die erste Kirche gehalten hat, außer daß wir nach der Epistel zuweilen deutsche Gesänge gebrauchen, manchmal auch andere übliche, wenn sie der Schrift nicht widersprechen. An Stelle der Epistel oder des Evangeliums liest man dem Volk ein ganzes Kapitel des Neuen Testaments. Dann singt man das Glaubensbekenntnis in unserer und manchmal in lateinischer Sprache.[...] Nach der Konsekration beginnt der Chor :“Jesus Christus unser Heiland“ und ähnliche gebräuchliche Gesänge, welche er so lange fortsetzt, bis alle Teilnehmer von den Priestern versehen worden sind, von denen einer zur Rechten des Altars stehend den Leib, der andere zur Linken nach der Ordnung das Blut darreicht (abschon, wenn wenige zur Kommunion kommen, auch ein Priester ausreicht) [...]“, Reformationsbüchlein in: Binder, *Johannes Honterus*, S. 175.

²¹ Edit Szegedi, *Kein Adiaphoron? Sprache und Bekenntnis im nachreformatorischen Siebenbürgen* in: *Banatica*, 21, 2011, S. 73-87, hier 79-83.

²² Der reformatorische Festkalender enthielt folgende Feiertage: Beschneidung Christi; Heilige Drei Könige; Bekehrung Pauli; Reinigung Mariae; Matthias; Verkündigung Mariae; Ostern (3 Tage); Philipp und Jakob; Himmelfahrt; Pfingsten (3 Tage); Johannes der Täufer; Petrus und Paulus; Visitatio Mariae; Jakob der Apostel; Bartholomäus; Matthäus; Michaelis; Simon und Juda; Andreas; Thomas; Weihnachten (3 Tage), *Agende 1547*, unpaginiert.

Die Kronstädter Reformation war somit eine Stadtreformation, die sich konfessionell nicht engführen läßt. In Kronstadt wurde eine Synthese zwischen dem lutherischen Priestertum aller Laien und dem schweizerischen Verständnis der Reformation als christliche Reform des Gemeinwesens geschaffen²³. Daß die Kronstädter Reformation wie auch Honterus theologisch nicht enggeführt werden können, war kein lokaler oder regionaler, siebenbürgischer, Sonderweg, sondern die Normalität Ostmitteleuropas. Der theologische Ekklektizismus, die Vermittlungstheologie hielt sich hier länger am Leben als im Heiligen Römischen Reich Deutscher Nation oder in Westeuropa²⁴.

Die Institutionalisierung der Reformation²⁵ geschah ebenfalls im Sinne des katholischen Reformationsverständnisses. Selbst die Entstehung der neuen kirchlichen Organisationen, der reformatorischen Kirchen, war eher eine Notlösung. Wie es aus den theologischen und kirchenpolitischen Auseinandersetzungen in Synoden und Landtag hervorgeht, wurde die

²³ Andreas Müller, *Reformation zwischen Ost und West. Valentin Wagners Griechischer Katechismus (Kronstadt 1550)*, (Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens, Band 23), Köln Weimar Wien, 2000, S. XVI, XXX; Ulrich Wien, *Die Humanisten Johannes Honterus und Valentin Wagner als Vertreter einer konservativen Stadtreformation in Kronstadt* in: Volker Leppin, Ulrich A. Wien (Hrsg.), *Konfessionsbildung und Konfessionskultur in Siebenbürgen in der Frühen Neuzeit* (Stuttgart 2005), S. 89-105, hier 99.

²⁴ Die Einführung der Reformation in den städtischen Gemeinden wurde von den Nationsuniversität, als höchstem politischen Gremium der sächsischen Nation, auf dem Katharinalkonflux 1544 beschlossen, ein Jahr später wurde sie in die Dörfer eingeführt. 1550 wurde die Kirchenordnung (1547) für den Königsboden verbindlich; zusammenfassend über Reformation und Konfessionsbildung in Ostmitteleuropa Winfried Eberhard, *Voraussetzungen und strukturelle Grundlagen der Konfessionalisierung in Ostmitteleuropa* in: Arno Strohmeier, Joachim Bahlcke (Hrsg.), *Konfessionalisierung in Ostmitteleuropa. Wirkungen des religiösen Wandels im 16. und 17. Jahrhundert in Staat, Gesellschaft und Kultur* (Forschungen zur Geschichte und Kultur des östlichen Mitteleuropa 7), (Stuttgart 1999), S. 89-103, hier 94.

²⁵ Reinert, *Gründung*, S. 170-190; Joseph Trausch, *Geschichte des Burzenländer Capituls*, (Kronstadt 1852) S. 6; Ludwig Binder, *Die Geistliche Universität* in: Wolfgang Kessler (Hg.), *Gruppenautonomie in Siebenbürgen. 500 Jahre siebenbürgisch-sächsische Nationsuniversität* (Siebenbürgisches Archiv, Band 24), (Köln Wien 1990), S. 45-63, hier S. 50-51; Walter Dausch, *Die Nationsuniversität der Siebenbürger Sachsen im 16. und 17. Jahrhundert* in: *Gruppenautonomie in Siebenbürgen*, S. 179-217, hier 201; Konrad Gündisch, *Die „Geistliche Universität“ der Sächsischen Kirchengemeinden im 15. und 16. Jahrhundert* in: *Konfessionsbildung*, S. 105-115, hier S. 111, 112.

theologische Vielfalt, die schließlich das kirchliche Leben Siebenbürgens kennzeichnete, als zu überwindendes Übel betrachtet²⁶.

1553 wurde Paul Wiener von der geistlichen Universität zum ersten Superintendenten der siebenbürgisch-sächsischen reformatorischen Kirche gewählt. Für die Offenheit jener Jahre ist es bezeichnend, daß der erste Superintendent ein Nichtsiebenbürger war. Er stammte aus der Krain und kam als Glaubensflüchtling nach Siebenbürgen²⁷. Als Wiener in das Bischofsamt gewählt wurde, hatte sich die reformatorische Bewegung in Siebenbürgen noch nicht theologisch differenziert – Franz Davidis hatte die lutherische Lehre gegenüber Stancaro verteidigt, während die Entstehung der beiden Superintendenturen, mit Sitz in Hermannstadt und Klausenburg, aufgrund der unterschiedlichen Verkündigungssprachen zurückzuführen ist. Mehr noch, selbst die Entstehung einer Superintendentur hatte noch nicht den Abbruch der Beziehungen zum Weißenburger katholischen Bistum bedeutet, denn die sächsischen Geistlichen zahlten bis 1555 den Kathedralzins. Selbst der Erzbischof von Gran hielt an der Fiktion des intakten vorreformatorischen Kirchenverbandes fest und lud die sächsischen Geistlichen zur Synode ein, was diese selbstverständlich ablehnten, worauf der Erzbischof auch nicht mit geistlichen Strafen drohte²⁸.

Das theologische Erbe von Johannes Honterus wurde bis in das frühe 17. Jh von den Kryptocalvinisten weitergeführt: „mit Berufung auf Melanchthon die konservative sächsisch (lutherische) Kirche sich festigte, die teils an Messgewändern, Zehntrecht und Exorzismus unter möglichster Wahrung der überkommenen Formen des Kirchentums festhielt, und

²⁶ Am ausdrücklichsten im Landtagsartikel von 1557: [...] *quisque teneret eam fidem qua vellet cum novis et antiquis ceremonijs, permittentes in negocio fidej eorum arbitrio id fieri quod ipsis liberet, citra tamen iniuriam quorumlibet, ne nove sectatores veterem professionem lacerarent [...] itaque domini regnicolae ob concordiam ecclesiarum conciliendam et sopiendas controversias in doctrina evangelica subortas, decreverunt seu nacionalem sinodum instituire, ubi presentibus pijs ministris verbi dei, et alijs praestantibus viris nobilibus collaciones sincere doctrinae fiant et deo duce tollantur dissensiones et diversitates in religione.* Landtag Thorenburg 1557, *Erdélyi Országgyűlési Emlékek = Monumenta Comitialia Regni Transilvaniae*, hg. Von Szilgyi Sándor, II, S. 78.

²⁷ Paul Wiener in: Hermann Jekeli, *Die Bischöfe der evangelischen Kirche A.B. in Siebenbürgen*, (Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens, 2), Köln Wien, 1978, unveränderter Nachdruck der Ausgabe Hermannstadt 1933), S. 1-11.

²⁸ Csepregi, *Auffassung*, S. 13.

andererseits die Entwicklung zum Calvinismus hin sich ebenfalls auf Melanchthon meinte berufen zu können²⁹.

Allerdings war der Kontext ein ganz anderer und somit auch die Einstellung zur Reformation. Von der „katholischen“ Interpretation blieb nichts mehr übrig. Nicht mehr die gesamte westliche Christenheit war der Bezugsrahmen der Rechtgläubigkeit wie im Reformationsbüchlein: „[...] wir von der katholischen Kirche und dem orthodoxen Glauben und der wahren evangelischen Lehre in keiner Weise abgewichen sind“³⁰, sondern die Konfessionsgemeinschaft, die notgedrungen enger gefaßt war.

CARE-I LOCUL REFORMEI BRAȘOVENE? ÎNCERCARE DE STABILIRE A IDENTITĂȚII TEOLOGICE A LUI JOHANNES HONTERUS ȘI A REFORMEI LA BRAȘOV

Rezumat

Pornind de la un episod al vieții reformatorului Francisc David prezentul articol își propune stabilirea identității teologice a Reformei brașovene. Adoptând perspectiva lui Zoltán Csepregi, care abordează problema într-un mod radical, Reforma brașoveană este văzută în contextul reformismului catolic, ceea ce face imposibilă și inutilă încadrarea teologică strictă.

²⁹ Wien, *Humanisten*, S. 103; Edit Szegedi, *Konfessionsbildung und Konfessionalisierung im städtischen Kontext. Eine Fallstudie am Beispiel von Kronstadt in Siebenbürgen (ca. 1550-1680)* in: *Berichte und Beiträge des Geisteswissenschaftlichen Zentrums Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas an der Universität Leipzig*, 2006, Heft 2, S. 126-297, hier 146-153, 190.

³⁰ Binder, *Johannes Honterus*, S. 185.